

KLAUS MANN

MEFIŠTO

 těšínské divadlo
česká scéna

Příspěvková organizace
Moravskoslezského kraje

Těšínské divadlo Český Těšín,
příspěvková organizace

Ředitel a šéf České scény **Petr Kracik**

KLÁUS MANN

MEFIŠTO

Adaptace **Ladislav Stýblo** a **Petr Kracík**

Scéna a kostýmy **Samiha Maleh**

Hudební spolupráce **Viktor Bartha**

Pohybová spolupráce **Gabriela Klusáková**

Režie **Petr Kracík**

OSOBY A OBSAZENÍ

HENDRIK HÖFGEN, herec **Petr Sutorý**

ERIKA BRÜCKNEROVÁ, dcera slavného spisovatele **Petra Sklářová**

NICOLETTA VON NIEBUHR, herečka **Eliška Adamovská**

nebo **Bára Vidomská** j. h.

CAROLA MARTINOVÁ, herečka **Jolana Ferencová**

JULIETTA, tanečnice **Martina Pawerová** nebo **Anna Polcrová** j. h.

HANS MIKLAS, herec **Denis Kuboň**

ČĀSAR VON MUCK, divadelní kritik **Miroslav Liška**

GENERÁL, ministerský předseda **Vítězslav Kryške**

LOTTE, generálova přítelkyně, herečka **Věra Vojtková** j. h.

MAGNUS GOTTCALK, ředitel hamburského divadla **Miloslav Čížek**

MYRIAM HOROWITZOVÁ, jeho žena, herečka **Adéla Krulikovská**

OTTO ULRICH, herec **Jiří Krupica**

nebo **Tomasz Władysław Przybyła**

THEOPHIL SARDER, dramatik **Zdeněk Klusák**

SEBASTIEN BRÜCKNER, syn slavného spisovatele **David Depta**

nebo **Ondřej Frydrych**

PANÍ EFEUOVÁ, nápovědka a garderobiérka **Lenka Waclawiecová**

PAN KNURR, inspicient **Josef Bičíš** j. h.

ŘEDITEL PRUSKÉHO DIVADLA **Jiří Krupica**

nebo **Tomasz Władysław Przybyła**

HANS WOLF, zástupce firmy Ford **Dominik Grácz**

TAJEMNICE PRUSKÉHO DIVADLA **Michaela Sutorý**

Inspicient **Dominik Grácz**

Nápovědka **Libuše Berková**

Premiéra 21. září 2019 v 17. 30 hod.

v Těšínském divadle

Inscenace vznikla

za finanční podpory

Ministerstva kultury České republiky

a města Český Těšín

Klaus Mann

Klaus Mann

Klaus Mann, celým jménem Klaus Heinrich Thomas Mann (18. 11. 1906 – 21. 5. 1949), byl německý dramatik, prozaik, esejist, divadelní kritik a novinář. Narodil se v Mnichově jako první syn a druhé dítě jednoho z nejvýznamnějších německých spisovatelů dvacátého století Thomase Manna (1875–1955) a jeho ženy Kathariny (Katie), rozené Pringsheimové (1883–1980). Rodinu často navštěvovali významní spisovatelé a umělci, vzpomeňme alespoň Leonharda Franka, Huga von Hofmannstahla, Bruna Waltera, Richarda

Strausse a v neposlední řadě také strýce Heinricha Manna, velkého německého spisovatele. To pochopitelně mělo velký vliv na Mannovy děti.

Není sporu o tom, že Klaus Mann, nejtalentovanější (ale také nejvíce přecitlivělý) ze šesti sourozenců, otcovým pohrdavým a ironickým postojem v dětství a v mládí hodně trpěl. Thomas Mann údajně věřil, že se Klaus stane hlavním pokračovatelem jeho literárního díla. Synova tvorba se mu však nikdy nezdála být dost na výši (mnohdy právem). Vyčítal jí lehkomyšlnost, přílišnou zálibu v senzaticích, provokacích a skandálnosti. Vztah Klause Manna k otci byl po celý život ambivalentní – plný zvláštní směsice respektu, vzdoru, pohrdání a touhy dokázat mu své literární schopnosti.

Klaus Mann zahájil v roce 1912 své školní vzdělávání v soukromém institutu Ernestiny Ebermayerové, kam posílali své děti mnichovští boháči. V roce 1916 započal středoškolská studia na Vilémově gymnáziu v Mnichově. V roce 1922 však Thomas Mann, vyděšený z bohémských výstřelků, které jeho syn „páchal“ se svou starší sestrou Erikou, poslal oba své nejstarší potomky za trest do jedné z nezávislých školních obcí, které tehdy byly módou – do horské školy Hochwaldhau-

sen nedaleko města Fuldy. Mannovy děti ale školu během několika měsíců téměř rozložily, a proto byly jako „problémové“ poslány zpět k rodičům. Klaus Mann pokračoval ve středoškolských studiích na venkovské škole v Odenwaldu. V červnu 1923 se však tehdy šestnáctiletý syn slavného otce rozhodl na vlastní žádost ze školy odejít zpátky do Mnichova. Začal si totiž uvědomovat svou homosexualitu, když se zamiloval do spolužáka a zalekl se možného vyústění tohoto citu.

V Mnichově se kolem Eriky a Klause Mannových vytvořila dosti divoká skupina generačních vrstevníků přátelících se zejména s literáty, divadelníky, malíři a herci – mladá literární bohéma, která trávila čas zábavou v drahých restauracích i v lokálech pochybné pověsti. V srpnu 1923 k jádru skupiny sourozenců Mannových přibyla sedmnáctiletá Pamela Wedekindová (1906–1986), dcera slavného průkopníka expresionistického dramatu Franka Wedekinda (1864–1918). Erika a Klaus s ní ihned navázali nejintimnější přátelství. Trojlístek dětí slavných rodičů, který nevynechal žádnou příležitost, jak na sebe upozornit, se okamžitě ocitl v hledáčku žurnalistů a lovců senzací. Díky otcově štědré finanční podpoře mohli Klaus a Erika Mannovi žít bezstarostným, sexuálně i jinak zcela nespoutaným životem „zlaté mládeže“ (později mnohem přesněji nazývané „ztracenou generací výmarské republiky“), ve kterém nechyběly ani experimenty s drogami. Zážitky z této doby se staly pro Klause Manna důležitou inspirací pro celé jeho dílo.

Klaus Mann zahájil svou samostatnou literární činnost jako ani ne osmnáctiletý v roce 1924. Prvními publikovanými díly Klause Manna byly studie, úvahy a povídky uveřejňované v několika berlínských listech – nejprve v časopise Weltbühne, kam zaslal tři studie o literatuře jako anonymy, aby nemusel vděčit svému otci za „prošlapání cesty“. Jeho identita však byla záhy odhalena a uveřejnění tří překvapivě vyvrážděných statí (o Rimbaudovi, Huysmansovi a Traklovi) se stalo malou senzací. O tomto období své tvorby Klaus Mann později napsal: „Cokoli jsem mohl nabídnout, všechno mi brali a pokládali za zajímavé. Mé krátké příběhy, vyprávění a úvahy otiskovaly nejlepší listy a revue.“

V červnu 1924 se Klaus Mann zasnoubil se svou „večírkovou přítelkyní“ Pamelou Wedekindovou (která ovšem v té době měla milenecký vztah s jeho milovanou sestrou Erikou). Klaus Mann, jeho snoubenka Pamela Wedekindová a její milenka Erika Mannová odjeli v září 1924 do Berlína, kde si pronajali společný byt. Erika začala studovat herectví, Pamela se pokoušela uchytit u divadla jako herečka a Klaus dostal místo třetího divadelního recenzenta v Poledním listu Berlínských novin, ne právě nejserióznějším, avšak ve velkém nákladu vycházejícím deníku (po necelém půlroce se této práci vzdal). Začínajícího autora fascinoval hlavně noční život Berlína, tehdejší Mekky avantgardního umění, ale i pornografie, prostituce a narkomanie: brzy pronikl do světa bohémy, kabaretů a rozličných podniků pro homosexuály a důvěrně zakusil magii drog.

Již v roce 1925 vyšla knižně první díla Klause Manna: debutoval autobiograficky laděnou povídkovou sbírkou o citových a sexuálních zmatcích mladé generace nazvanou *Vor dem Leben* (Před životem). Po ní následovala jeho první publikovaná divadelní hra *Anja und Esther* (Aňa a Ester). Autobiograficky laděná hra napsaná během pouhých čtrnácti dnů zpracovávala wedekindovské téma dospívání mladých a jejich sexuálních zájmů. Rok 1925 byl pro Klause Manna důležitý také v osobní rovině: v srpnu 1925 se totiž v Hamburku seznámil s charizmatickou hereckou hvězdou tamního Komorního divadla Gustafem Gründgensem (1899–1963), homosexuálem mnoha rozporů a nadání, k jehož dominantním povahovým rysům zřejmě patřily vypočítavost a narcistní ješitnost. Gustaf Gründgens oslovil Klause Manna s nabídkou, že zrežiruje jeho hru *Aňa a Ester*. Během zkoušek této inscenace (probíhaly v Hamburku) vznikl podivuhodný vztahový čtyřúhelník, který téměř kopíroval bizarní vztahy postav ve zkoušené hře: Erika Mannová milovala Pamelu Wedekindovou, která byla zasnoubena s Klausem Mannem. Ten se zamiloval do Gustafa Gründgense a adoroval svou sestru Eriku (údajně byl jejich sourozenecký vztah blízký incestu). Eriku ale zbožňoval i Gründgens, kterému určitě dělala přizeň dětí vlivných rodičů dobře. Podle většiny Mannových i Gründgensových životopisců měl tehdy Klaus Mann s Gustafem Gründgensem milenecký poměr, i když žádný přímý doklad o jejich

Pamela Wedekindová, Klaus Mann, Erika Mannová

intimním vztahu zatím nebyl nalezen (nepřímých je ale v díle Klause Manna několik). Pro Klause Manna bylo nedlouhé přátelství s neuvěřitelně komplikovanou a prudce protikladnou Gründgensovou osobností v každém případě osudové. Bylo hluboce intimní a neobyčejně intenzivní a jako takové se pro Klause Manna stalo velkou literární inspirací, s níž pracoval po celý zbytek života a která se o desetiletí později projevila zvláště výrazným způsobem v románu *Mephisto* (Mefisto).

První román Klause Manna vyšel v roce 1926 v Hamburku a měl název *Der fromme Tanz* (Zbožný tanec) s podtitulem „Dobrodružná kniha jednoho mládí“. Opět se jednalo o silně autobiografické dílo se skandální příchutí. Román teprve devatenáctiletého autora otevíral s neobyčejnou přímočarostí problematiku homoerotiky a homosexuálních vztahů. Navzdory autorovu očekávání a několika příznivým recenzím, které se o románu vyjadřovaly jako o silné generační výpovědi, se kniha nesetkala s velkým úspěchem.

Ani další próza Klause Manna nazvaná *Kindernovelle* (Dětská novela, 1926), ve které se autor pokusil s jedovatou nadsázkou vyrovnat se svým slavným otcem, neměla očekávaný ohlas u veřejnosti (byla to ale právě tato kniha, kterou Klaus Mann poprvé pronikl za hra-

nice Německa, když byla vydána v USA). Na konci roku 1926 napsal Klaus Mann pro „divadlo dětí básníků“ svou druhou divadelní hru nazvanou *Revue zu Vieren* (*Revue ve čtyřech*), ve které se po vzoru Ani a Ester pokusil popsat vztahový propletenec, jehož skutečnými aktéry byl Gustaf Gründgens, Erika Mannová, Pamela Wedekindová a on. Jeho pokus však skončil neslavně: zájezdová inscenace poprvé uvedená v režii Gustafa Gründgense a s „dětmi básníků“ v hlavních rolích v Lipsku skončila fiaskem. V Berlíně a v Mnichově byla představení vypískána diváky. Gründgens záhy po premiérovém debaklu nejenže z projektu zbaběle vycouval (a nezúčastnil se smluvně dohodnutého turné), ale distancoval se od trojice „dětí básníků“ úplně. Ukončil tak i styky s Klausem Mannem, s nímž se pak setkal do konce jeho života už pouze dvakrát... a pokaždé náhodou.

Mladý spisovatel, zklamaný z těchto nezdarů a z Gründgensovy „zrady“, se nedlouho po krachu „divadla dětí básníků“ spolu se svou sestrou Erikou vydal na cestu kolem světa, která se nakonec protáhla na 280 dní. O svých zážitcích z cest napsal Klaus Mann společně se sestrou Erikou cestopisnou knihu *Rundherum: Ein heiteres Reisebuch* (*Kolem dokola: Veselý cestopis*). V roce 1928 zrušila Pamela Wedekindová své zasnuby s Klausem Mannem (nedlouho předtím začal její poměr s významným, o dvacet osm let starším německým dramatikem Carlem Sternheimem, za kterého se vdala v roce 1930; manželství však nebylo příliš úspěšné, skončilo v roce 1934).

Ve volbách v roce 1933 drtivě zvítězili nacisté. V mnoha věcech slabý, nestálý a nerozhodný Klaus Mann kupodivu patřil mezi nemnohé zástupce své generace, kteří si o nacismu a německém nacionalismu nikdy nedělali žádné iluze, a své názory se nebál veřejně prezentovat ani v době, kdy to začalo být velmi nebezpečné. Stejně postoje zaujímal také Erika Mannová. Dne 12. března 1933 odjela Erika Mannová za rodiči a nejmladšími sourozenci, kteří trávili dovolenou ve Švýcarsku. O den později opustil Německo také Klaus Mann. Vzhledem k jeho předchozí politické a literární aktivitě, částečně židovskému původu, veřejně přiznané homosexualitě a bohémскому způsobu života by mu zřejmě v nacistickém Německu hrozila smrt.

Klaus Mann se po odchodu z Německa usadil nejprve v Amsterdamu, kde v letech 1933–1935 vydával exilový protinacistický časopis *Die Sammlung*. Často ale také pobýval v Paříži, kterou si zamiloval již dříve během svých cest po Evropě (cestování patřilo k vášním Klause Manna i jeho sestry Eriky), a ve švýcarském Curychu, kde žila část Mannových. Klaus Mann také několikrát navštívil Prahu; byl stejně jako Thomas a Heinrich Mann a ostatní členové jejich rodin od března 1937 československým občanem s domovským právem v městečku Proseč u Skutče. (Erika Mannová byla již od června 1935 poddanou britského krále, protože se provdala za anglického homosexuálního básníka W. H. Audena).

V románu *Mevisto* (1936) zpracoval Mann témata selhání své generace během nástupu nacismu k moci, umělecké i obecně lidské prostituce a kariérismu. V neposlední řadě také znovu „prozkoumává“ svůj osobní vztah ke Gustafu Gründgensovi, nadanému herci, někdejšímu příteli a milenci s rozporuplnou povahou, který se stal jedním z prominentů nacistického režimu. Mannův satirický a značně jedovatý román vyvolal hned po svém publikování obrovský rozruch a okamžitě se ze strany nacistů objevily tlaky jej zakázat. Dokonce v tomto smyslu prý intervenoval i tehdejší pruský ministerský předseda Hermann Göring, který se v románu musel poznat v postavě Generála. *Mefisto* však byl navzdory tomu záhy přeložen do několika jazyků (prvním byla v roce 1937 čeština).

V září 1938 (v předvečer podpisu mnichovské dohody) se rodina Thomase Manna rozhodla trvale usadit v USA, kam také neprodleně odjela. I přesto, že Klaus Mann občanství Spojených států zatím nezískal, byl dne 28. prosince 1942 (tedy nedlouho po japonském útoku na Pearl Harbor) povolán do armády Spojených států. Od března 1944 se spolu s první mobilní rotou rozhlasového vysílání zúčastnil italského tažení jako propagandista štábu 5. americké armády. V únoru 1945 byl přeložen do Říma jako štábní dopisovatel pro armádní list *Stars and Stripes* (*Hvězdy a pruhy*), kde po skončení války publikoval reportáže z Německa, Rakouska a Československa. Dne 28. září 1945 byl Klaus Mann propuštěn z americké armády, aniž by se mu dostalo nějakého ocenění za jeho práci či dokonce vyznamenání.

Poválečné roky byly pro Klause Manna hořké a očekávaná radost z porážky nacismu se nedostavila. Po hektickém pracovním vypětí minulých let se cítil vyčerpaný, nedařilo se mu v milostných vztazích a jeho závislost na morfiu se zhoršovala. Jako spisovateli se mu příliš nedařilo a dosud se nedokázal vymanit z finanční závislosti na otci. Odcizila se i jeho milovaná setra Erika, která po válce intenzivně literárně spolupracovala s Thomasem Mannem. Dílo Klause Manna napsané před vypuknutím války upadalo v Německu rychle v zapomnění. Deprese se Klaus Mann pokoušel přelkenout prací. Doufal, že se mu v jeho literárním díle podaří nalézt věrohodný obraz poválečné doby. V roce 1946 vyšla v Curychu jeho tříaktová divadelní hra *Der siebente Engel* (Sedmý anděl), duchařská tragikomedie napsaná pod dojmem svržení atomových bomb na Hirošimu a Nagasaki. Hra nebyla během autorova života nikde uvedena. V Německu tak nevyšlo až do smrti Klause Manna tiskem žádné jeho dílo.

Souhrn nepřijemných okolností dovedl Klause Manna k tomu, že si v červenci 1948 během pobytu u rodičů v Kalifornii podřezal tepny. Rodina však byla nedaleko a stihla mu zachránit život. Po zotavení se pokoušel pracovat jako lektor na poloviční úvazek v jednom amsterodamském vydavatelství, ale po půl roce z tohoto zaměstnání odešel. V říjnu vyšel na titulní stránce mnichovského časopisu *Echo der Woche* štvavý a lživý článek popisující Eriku a Klause Mannovy jako bolševiky, agenty Kremlu a zrádce Němců. V listopadu 1948 se Klaus Mann v Amsterdamu podruhé pokusil spáchat sebevraždu, když si pustil plyn. I tentokrát se jej podařilo zachránit.

Ve dnech 5. až 15. května 1949 Klaus Mann podstoupil odvykací kúru ze závislosti na morfiu ve francouzském městě Nice. Tam jej zastihl dopis z Mnichova, který přišel jako odpověď na jeho urgenci smluvně sjednaného publikování románu *Mefisto* z nakladatelství Langenscheidt. Redaktor Georges Jacobi mu napsal: „Vzhledem k politickému vývoji (...) máme potíže s vydáním *Mefista*. Jistě víte z tisku, že pan Gründgens zde opět hraje významnou roli. Ve východním Berlíně bychom takovou věc mohli vydat, ale na Západě mi to vůbec nepřipadá možné.“ V dopise adresovaném matce a sestře Erice z 20. května 1949

Klaus Mann a Erika Mannová

Klaus Mann sice poměrně optimisticky napsal: „Daří se mi obstojně, pokouším se psát,“ ale večer téhož dne se úmyslně předávkoval prášky na spaní. Upadl do bezmála 24 hodinového bezvědomí, ze kterého se již neprobral. Zemřel 21. května 1949 v pokoji penzionu Pavillon Madrid v Cannes ve věku nedožitých čtyřiceti tří let. Jeho pohřbu na hřbitově Grand Jas v Cannes se z celé rodiny zúčastnil pouze jeho nejmladší bratr Michael, nadaný hudebník, který u hrobu zahrál na violu Largo od Benedetta Marcella. Rodiče a sestra Erika nechtěli kvůli pohřbu přerušit přednáškové turné po Skandinávii.

Je ironií dějin, že se literární dílo Klause Manna dočkalo významnějšího ocenění a uznání až poměrně dlouho po autorově smrti.

Ladislav Stýblo

Zlá a studená kniha

Román s názvem Mefisto, román jedné kariéry, vznikl a vyšel v roce 1936. Byl to rok velkých změn – Německo obsadilo Porýní, rok předtím vyhlásilo norimberské zákony a do koncentračních táborů už proudily zástupy nejrůznějších odpůrců režimu. Mann uvádí čtenáře svého románu do prostředí německé intelektuální elity a s intimní znalostí ukazuje, jaké myšlenky a pocity se v hlavách německých umělců a vzdělanců honily před nástupem Hitlera a v následujících třech letech. Mannův pohled je přitom „nezatížen“ znalostmi pozdějšího vývoje, kdy Hitler začal obsazovat cizí státy a vyvražďovat celé národy. Jeho odsudek je z jiné kategorie, než jsou německé poválečné – i naše dnešní – rituální soudy nad zlem, na které jsme si ale už také zvykli jako na historický fakt. Přesto je všechna tato hrůza v knize, která se odehrává hlavně mezi německými divadelníky, nějak přítomna a předpovězena. Jeho hrdinou je maloměstský herec Heinz Höfgen, který si nechá říkat „Hendrik“ Höfgen. Není bez nadání a někteří jeho současníci ho dokonce považují za génia. Jako mnozí jiní umělci své doby sympatizuje se socialismem, a i když je zaměstnán ve velkém buržoazním divadle v Hamburku, občas si dovolí nějaký revoluční divadelní experiment – jako bylo jeho první představení Mefista: „Hendrik knížete pekelný hraje jako tragického klauna, jako ďábského pierota. S hravou přesností, která mate a svádí, vycházejí z jeho krvavě nabarvených, stále se usmívajících úst záladné moudrosti a dialektické žerty. Od tohoto Mefista se lze nadít všeho.“

Hendrik dokázal zahrát cokoli, možná právě proto, že hlavním rysem tohoto umělce byla jeho dokonalá prázdnota. „Lže vždycky a nelže nikdy. Jeho přetvářka je jeho opravdovost. Věří všemu a nevěří ničemu. Je herec,“ charakterizuje ho jedna z postav románu. Vedle svého pseudorevolučního úsilí má celkem reakční cíle – miluje luxus, tituly, ale především slávu a obdiv. Kromě toho si Höfgen občas dopřává exotické povyražení během návštěv jistě černé dámy s bičikem a zelenými holínkami. To se změní jen načas, když se setká a ožení s Barbarou, in-

teligentní a vážnou dcerou věhlasného muže, tajného rady Brücknera. Zlom v jeho kariéře přijde v roce 1933, kdy se k moci dostanou nacisté. Zdá se, že ho čeká buď exil, nebo perzekuce, tak jako mnoho jiných levicových nebo liberálních kolegů. Stane se však zázrak a on „v novém Německu“ udělá závratnou kariéru. Ke smíření s novými poměry se dopracuje během relativně krátké doby. Díky pomoci kolegyně-obdivovatelky a zejména jejího muže, nacistického ministerského předsedy, dosáhne nejen odpuštění svých starých levicových hříchů, ale naopak stoupá po hierarchii tak vysoko, jak se jen dá.

Román Mefisto přirozeně nekončí pádem nacismu, protože ten měl v době vydání před sebou ještě téměř deset strašných let. Končí osobní krizí nadaného komedianta Hendrika Höfgena poté, co ho okolnosti donutí veřejně se identifikovat s režimem, i když plánoval velkou kariéru, ale zároveň zůstat stranou pro případ, že by nacisté situaci přece jen neustáli. Mann chtěl popsat rozklad německé inteligence a neschopnost německé liberální společnosti připustit si, že ze strany nacistů hrozí nebezpečí nejen jejich způsobu života, nýbrž i jejich životům samým.

Gustaf Gründgens

Hamburský herec Höfgen má svou žijící předlohu, stejně jako další významné postavy románu. Kritikům ani zasvěcené veřejnosti 30. let netrvalo dlouho, aby jednotlivé charaktery identifikovali. Předlohou postavy, která prodala svou duši, byl herec Gustaf Gründgens (1899–1963). K divadlu se dostal v roce 1916, jeho hvězdná kariéra začala za výmarské republiky, téměř bez přerušení pokračovala v době třetí říše a nakonec i v poválečném západním Německu. Na jeho osobu odkazují četná fakta popsaná v knize – od nošení sandálů až po fakt, že hrál v úspěšné inscenaci Fausta.

Jsou tu však další skutečné osoby. Není těžké v knize rozeznat postavy, jako jsou ministerský předseda (případně „tlustoch“) a ministr

propagandy („šéf reklamy“) – Göring a Goebbels. Románem projdou také významné postavy německé kultury – herečky a herci, divadelní ředitelé, stejně jako spisovatelé a dramatici. Mihně se tu i bezcharakterní „charakterní herec Joachim“ – tedy Emil Jannings, který získal slávu po boku Marlene Dietrichové ve filmu Modrý anděl, natočeném v roce 1930 podle románu Heinricha Manna Profesor Neřád. Ani toho Mann nešetří: „Tlustý charakterní herec Joachim by byl emigroval a stal se temperamentním antifašistou, kdyby mu byli poslali z Hollywoodu tučnou nabídku. Tato nabídka však bohužel nepřišla. Tak musel sedět v Německu a strašlivě se rozlítit, když dolehlo k jeho sluchu tvrzení, že je položid. „Takové sprostáctví, utrhat německému muži na cti!“

V románu jsou však další a mnohem složitější paralely s reálnými osobami Mannova života. Tajný rada Brückner a jeho dcera Barbara jsou ve skutečnosti autorův otec Thomas Mann a sestra Erika Mannová. Erika a Gustaf Gründgens byli totiž ve skutečnosti také manželé a Klaus s Gustafem byli tedy švagři. Nepřekvapí nás tedy, že Sebastian, bratr románové postavy Barbary, na kterého Höfgen žárlí, je tak trochu Klaus Mann sám.

Čtenář tak až dodatečně pochopí, odkud Klaus Mann, nepochybně i tak velmi dobrý psycholog, čerpal barvitě a až neskutečně přesvědčivé popisy Hendrikových zvyků, nálad nebo triků. Román Mefisto tak není jen o konkrétním člověku, je také navýsost velmi osobní. Mannovy zápisky z 5. dubna 1936: „Z Mefista se stává studená a zlá kniha. Možná bude vyzařovat cosi jako tvrdou nenávisť.“ Co nemohl Klaus Mann svému bývalému švagrovi odpustit? Nepochybně lidskou a uměleckou prostituci, které se Gründgens už tři roky dopouštěl. Zatímco do exilu odešly nejméně čtyři tisíce německých divadelních osobností a další tisíce umělců byly perzekvovány, Gründgens přijal v roce 1936 titul pruského státního rady a podepsal smlouvu na 200 tisíc říšských marek ročně a dalších 80 tisíc za každý film. To vše jsou věci, které by z Gründgense – vedle tisíců nesrovnatelně provinilejších německých umělců – jistě dělaly legitimní cíl exilové kritiky. Známy je i fakt, že stejně jako Gründgens i Klaus Mann byl mimo-

řádně ctižadostivý a s Gustafem neustále soupeřil – a náhlá změna politických poměrů způsobila, že jeden z nich bojoval o holé živobytí, zatímco druhý šel od úspěchu k úspěchu. Ale ta nejvíce nesmiřitelná antipatie vůči Gründgensově osobě, která z románu přímo vyzařuje, má pravděpodobně kořeny v jejich společné minulosti. Klause, Eriku a Gustafa nepojily totiž jen pracovní a rodinné vztahy, ale i vztahy daleko intimnější. Klaus Mann byl homosexuál a Gründgens zřejmě také – podle některých názorů byli Klaus a Gustaf jistou dobu milenci. Hendrikova neschopnost fyzicky žít s Barbarou a záliba ve „zvrhlém sexu“ jsou v románu zobrazeny na pozadí komplikovaného vztahu s černošskou tanečnicí. Obojí bylo v tehdejší době skandální a v nacistickém Německu dokonce trestné. Mann tedy zobrazením těchto skutečností nepřímo Gründgense vlastně „udal“. Negativní obraz bývalého kolegy, švagra a milence dostává hořkou pachutí vyřizování účtů.

A to v té době Mann nemohl tušit, že se po pádu nacistického Německa stane přímým svědkem reálného pokračování příběhu Mefista, aniž by napsal jedinou řádku. Gründgens se po osvobození dostane na devět měsíců do sovětské internace a jeho kariéra je zdánlivě u konce. Uzavře však další faustovskou smlouvu a po Göringovi se najde další přímluvce. Díky zásahu Arsenije Gulygy, sovětského důstojníka pověřeného divadelními záležitostmi, je Gründgens v dubnu 1946 propuštěn. Jeho nevšední nadání má být tentokrát využito pro obnovu divadelního života v sovětské zóně.

Už za měsíc má v Německém divadle v Berlíně první roli od Gustava von Wagenheima – režiséra, který se právě vrátil z dlouholetého exilu v Moskvě. Ironií osudu hraje titulní roli ve hře Snob od Carla Sternheima. Tento dramatik v Mannově románu vystupuje také, a to pod zlomyslným jménem Theofilus Marder (tj. Kuna), a ani zde nepůsobí jako sympatický chlapík. V reálném životě si Sternheim před válkou vzal za ženu bývalou Mannovu snoubenku Pamelu Wedekindovou. Ještě větší ironií bylo, že jedním z diváků této inscenace byl i samotný Klaus Mann. Když se dozvěděl, že Gründgens bude vystupovat, zakoupil si vstupenku a sedl si do první řady. Publikum přivítalo Grün-

Gustaf Gründgens jako Mefisto

Gründgens bouřlivým potleskem. Mann ve svých zápiscích uvádí: „Ano, viděl mne... „Jeho úsměv byl rozbitý jakoby ze strachu z náhlé bolesti.“ To bylo jejich první a zároveň poslední osobní setkání od roku 1933.

Gründgens se před definitivním spuštěním železné opony přesunul z východní zóny na západ, kde se mu po čase podařilo obnovit předválečnou slávu. V roce 1954 dokonce dostal nejvyšší německé civilní vyznamenání a sám se považoval za člověka, který za nacismu hájil čistotu vysoké kultury proti civilizačnímu temnu. Oživil i své levicové sympatie a v roce 1960 úspěšně hostoval v Moskvě a Leningradě. Na programu byl Faust, v němž si zahrál svou oblíbenou roli Mefista. Jakoby přes propast čtvrt století dával osud Gustafa Gründgense za pravdu Mannovu románu o Hendriku Höfgenovi: „Divadlo mě potřebuje a každý režim potřebuje divadlo! Žádný režim se beze mne neobejde!“

Celosvětovou proslulost získal román díky filmovému přepisu režiséra Istvána Szabóa s Klausem Mariou Brandauerem v hlavní roli – snímek získal Oscara za nejlepší cizojazyčný film. Pikantní je, že v lednu roku 2006 na Istvána Szabóa prasklo, že i on udělal svou faustovskou dohodu: aby odčinil účast na maďarském povstání z roku 1956, stal se informátorem komunistické státní bezpečnosti.

ŠÉF OBCHODU A MARKETINGU **KATEŘINA MERTHA** • VEDOUČÍ DEKORAČNÍ DÍLNY **KRISTINA LIBOSKOVÁ** • VEDOUČÍ KREJČOVNY **KARIN SZOSTOKOVÁ** • VEDOUČÍ VLÁSENKÁRNÝ **ŠÁRKA SZELIGOVÁ** • JEVIŠTNÍ MISTR **ROMAN SEKULA** • VEDOUČÍ ZVUKU A OSVĚTLENÍ **VLADIMÍR RYBÁŘ** • VEDOUČÍ ÚSEKU REKVIZIT **JOSEF KUREK** • REKVIZITY **JARMILA GOMBOŠOVÁ** • VLÁSENKY **PAVLA CWIERTKOVÁ** • GARDEROBA **JANA ČERNÁ, IVANA KOLONDOVÁ** • SVĚTLA **CZESŁAW CZAKOJ, ROBERT KURKIEWICZ** • ZVUK **RICHARD DAMEK, MICHAL MALINIAK** • JEVIŠTNÍ TECHNIKA **JIŘÍ PONČA, JINDŘICH TESARCZYK, JIŘÍ GEBHART, ROMAN SZAROWSKI, ALFRĚD BENEK**

REDAKCE PROGRAMU **PETR KRACIK** • JAZYKOVÁ KOREKTURA **MARTINA BOJDOVÁ** • FOTO **KARIN DZIADKOVÁ, MIROSLAV PAWELEK** • DESIGN **MARIAN SIEDLACZEK** • TISK **PROPRINT, S. R. O. ČESKÝ TĚŠÍN**

PROGRAM VYDALO **TĚŠÍNSKÉ DIVADLO ČESKÝ TĚŠÍN, PŘÍSPĚVKOVÁ ORGANIZACE** • ZŘÍZOVATEL – MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ • OSTRAVSKÁ 67 • 737 35 ČESKÝ TĚŠÍN • TEL. 558 746 022-23
INFO@TDIVADLO.CZ • WWW.TDIVADLO.CZ

